

Jókai, a szőlő

Buza Péter

Idén a hatodik Svábhegyi Szüret kulisszák mögött zajló beszélgetései közül egy különösen fontossá és aktuálissá érett az azóta eltelt bő két hónapban. Egy baráti diskurzus során kiderült: Kecskemét határában, a szőlészeti és borászat ott működő kutatóintézetének gyűjteményében él és terem (igaz, nem több, mint öt tőkén) az a fajta, amelyet 1901-ben Mathiász József Jókairól nevezett el. Mostanra sikerült elegendő információt összegyűjtenünk róla, hogy megszülessen az elhatározás: Kadarkáink Kertjét Budán, a Svábhegyen egy olyan panoráma-ösvénnyel koronázzuk meg, amelynek hangsúlyos eleme lesz az itt is legalább újabb öt tőkével megjelenő Chasselas Jókai Mór.

Valamikor az 1990-es évek legelején néhány elszánt érdeklődő, akiket vonzanak a publikálható kultúrhistoriai kuriózumok (Strobel Árpád: Honismeret, 1990/2–3. szám, Motesiky Árpád: A Hét – a pozsonyi – 1991/42. szám, dr. Kiss László: A Hét, 1991/47. szám) fedezte fel, hogy Mathiász József, a híres János öccse, 1900-ban Jókai Mór születésnapját egy új csemege-szőlő-fajta megalkotásával készült ünnepelni. A Huszadik Század pedig közre adta a tudósítást is, amit minden itt említett szerző-szerkesztőség forrásaként használt. (A Vasárnapi Ujságról, s annak 1901-ben megjelent hosszabb híreről van szó, hamarosan idézem majd.) Dr. Rácz András, a természetvédelemért felelős helyettes államtitkár ez utóbbit, a netes üzenetet találta meg, s az idei Svábhegyi Szüreten, a Kadarka Kör hagyományos őszi rendezvényén hívta fel a Jókai egykori kertjében szőlészkedő csapatunk figyelmét: 115 éve valóban megszületett egy új szőlőfajta. S ha él még a kecskeméti kutatóintézet fajtagyűjteményében (Mathiász János egykori kertjében), szerencsés és stílusos lépés volna néhány tőkét itt, a Svábhegyen is elplántálni belőle.

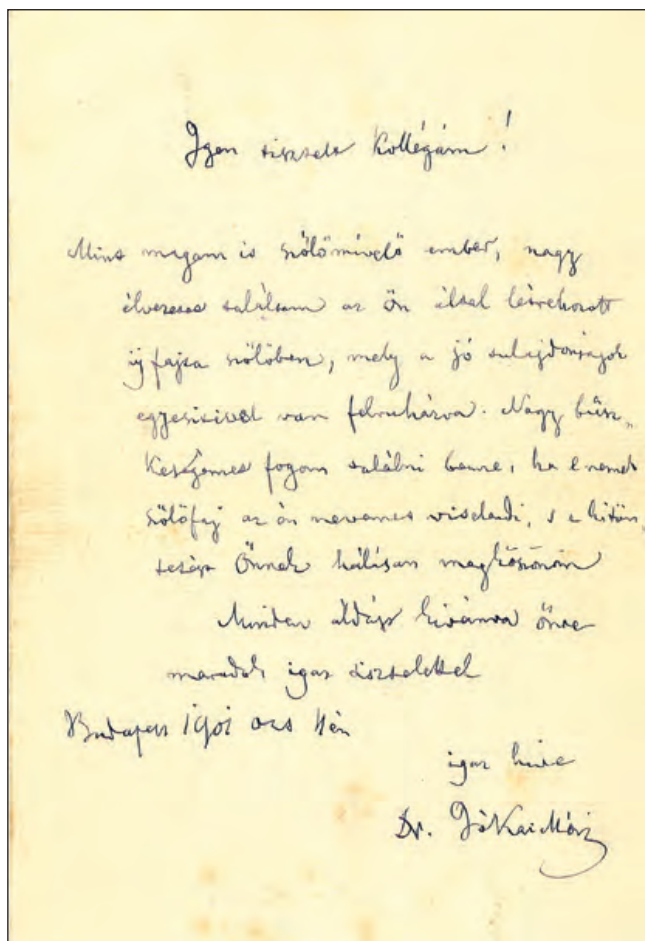
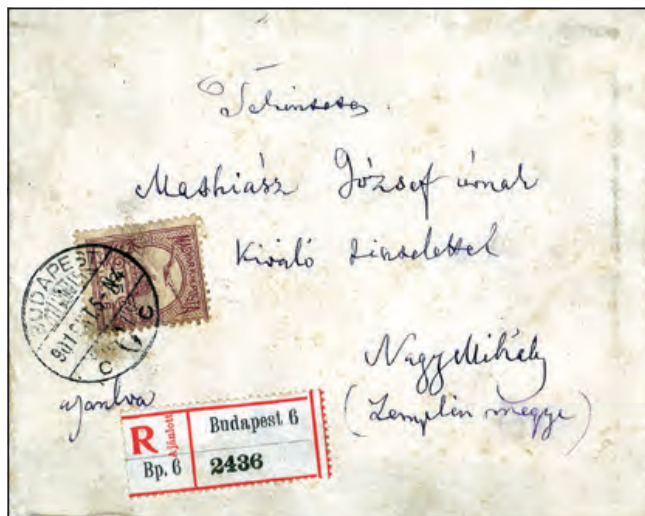
Az csak természetes, hogy e sorok szerzője kapva kapott az ötleten, s azonnal felcsatolta magára a hámot. Hogy mostanra kialakuljon a koncepció, amely magát Kadarkáink Kertjét is mintegy megkoronázza. Tervezzük, hogy kialakítunk egy kilátófolyosót a Jókai újraszületett szőlőkertje feletti hegyoldalban, egy kiülővel, ahol az itt születő bort is megköstölhatja majd minden borbarát kiránduló. A pergolával határolt szabadtéri borkóstolót pedig a Chasselas Jókai Mór oltványaival keretezzük, amelynek konténeres oltványai hamarosan megszületnek a NAIK Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet Kecskeméti Kutató Állomásán.

A program sikerét többen remélik, reméljük. A terület gazdája, a Duna-Ipoly Nemzeti Park, a kecskeméti állomás lelkes munkatársai, köztük is az ügyben elkötelezett dr. Lázár János, a Mathiász János-díjas tudományos munka-

társ – akit főkadarnagyi jogaimmal élve, máris tiszteletbeli címzetes kadarnaggyá fogadok. Viszonzásul azért az intenzív kutatómunkáért, ami lehetővé tette, hogy most ezt az írást, s főleg a budai telepítést tető alá hozhassuk.

Az iskolamester ötlete

Jókai Mór 1900-ban ünnepelte 75. születésnapját. Országos méltatásának fényét erősen beárnyékolta új házassága (1899-ben kötötte az extrán fiatal színésznővel, Nagy Bellával), s annak nem csak az író családját felforgató híre. Akkor már az

is kiderült sokak számára, hogy az ifjú ara egész népes családja, a Grosz família (élén az anyóssal) gyakorlatilag teljes körűen megszállta az életét. S egyre közelebb kényszerítette ősz fejét a bürökpohárhoz. De abban akkor persze még bor volt. S biztosan a saját bora. Svábhegyi szőlőskertje ép és teljes még, majd csak halála után (1904) indul el a pusztulás útján, ami valamikor az 1910-es évek végére válik visszafordíthatatlanná.

A nagymihályi igazgatótanítónak és szenvedélyes amatőr szőlőkertésznek, Mathiász Józsefnek, erről persze aligha volt tudomása. Ő még a Nagy Bella házassága előtti ünneplés általános bűvöletében hátrózott úgy, hogy maga is csatlakozik egy szőlőlevéllel a babérkoszorúhoz (bocsánat! – a szerző). Egy olyan új csemegeszőlőfajta nemesítésével, amilyen még nem volt, s amelynek „személyes” tulajdonságai illenek a megtisztelt életművének elképzelt világához. Egy évet késett az eredményre, csak 1901. októberére jött össze az új keresztezés, olyan, amiről már úgy gondolta alkotója, hogy Jókai engedélyét kérheti: róla nevezhesse el a pompásnak ígérkező újdonságot.

A történekről hírt adó Vasárnapi Újság (a szerző talán *Markó Miklós* lehetett, aki 1904 őszén e lap hasábjain számolt be *Mathiász János* – József bátyja – katonatelepi szőlőbirtokáról) az akció egyetlen hiteles forrása. (S mint kiderült, Jókai válaszevelét Mathiász megkeresésére, szinte tökéletes pontossággal adta közre – a levelet az OSZK Kézirattárában találtam meg.): „*Jókai-szőlő*. A nagy költő sok elfoglaltsága mellett ráér, hogy svábhegyi gazdaságában mintaszerű szőlőt ápolhasson. Zemplén megyében, Nagy Mihályban egy lelkes szőlőtermelőnk, Mathiász Józsefnek újfajta szőlőt sikerült nevelni, s a költő iránt tiszteletből Jókai szőlőnek akarja elnevezni. Hogy a költő beleegyezését megnyerje, levelet írt hozzá, s abban az újfajta szőlőről ezeket mondja: Az újszült szőlő származása: Apja Chasselas Duhamel, francia eredetű, szép nagy s rozsdafoltos fehér bogyójú, koránérő és bőven termő nemes csemegefajta. Anyja pedig Bronner's Traube, német származású, hirtelen szőke szépség, sajátos szőgyenpiros színű, kitűnő ízű, olvadozó, lágy húsú, elég korán érő s kissé szagos termékkel.”

Jókai a levélre így válaszolt: „Igen tisztelt Kollégám! Mint magam is szőlőművelő ember, nagy élvezetet találtam az Ön által létrehozott újfajta szőlőben, mely a jó tulajdonok egyesítésével van felruházva. Nagy

büszkeségemet fogom találni benne, ha e remek szőlőfaj az én nevemet viselendi, s e kitüntetést Önnek hálásan megköszönöm. Minden áldást kívánva Önre, maradok igaz tisztelettel Budapest 1901 okt. 4-én. Igaz híve Dr. Jókai Mór.” (Móric – az eredeti levélben – B. P.)

A megfogalmazásból arra is következtethetünk, hogy néhány fűrtöt az írófejedelemmel is megköstoltatott a tanár úr, de vélhetően akkor – ha így történt – először és utoljára. Mert ha kért és kapott oltványokat talán Mathiászéktól, azok termése már aligha ért be 1904 májusáig, a haláláig.

Herszényi László Gyümölcsfajta ismerettség című, a csemegés borszőlők leírását is tartalmazó munkája 1934-ben jelent meg. 144. tétele (árjegyzék: 42. vagyis forgalmazták, de nincs egyetlen adatunk se arról, hogy vették volna, persze biztosan volt, akik vásárolt belőle) a szőlőfajta teljes nevével kezdődik, s így szól: „*Chasselas Jókai Mór. BronnerstraubeXChasselas Duhamel. Tőkéje robusztus, buja növekedésű, óriási fával és szertelenül elhelyezkedő, világoszöld és vastagszövetű lombozattal. Venyigéje tömör, vastag, hosszú izületközű, mellékajtásoknak bővében van. Virágzata kicsiny, szabályszerű, jobbadára a párta alatt termékenyül. Termésfürtje közepes, inkább laza s nagyon változóalakú, legtöbb közte a rövid, hengerded alak. Bogyói nagyok, kerekgömbölyűek, szalmasárgák, vastag porcoshéjjal. Húsuk olvadozó, nagyon kellemes édesízű, felséges aromával. Általában rendkívül szép és nemes szőlő. Eltartásra és szállításra kiválóan alkalmas. Bőven terem, de magas művelést igényel. Szeptember hó második felében érik.*”

Az 1975-ben megjelent *Német Márton-féle Ampelográfia* album is listázza, tőkéjét középerősnek minősíti, fűrtjét, bogyóját tömörtnek, kicsinek, sárgának. Nem tudjuk mire vélni, de hát nem lévén tudósai

e szakmának, talán nem is nekünk kell eldönteni, hogy a rozsdafoltos fehér apa meg a vörös anya hibridje miként lett előbb sárga s nagy-, aztán később zöld s kisbogyójú... De majd meglátjuk hol az igazság: az oltványokat a Jókai-kert jövőre megkapja Kecskemétről.

A Chasselas – ahogy a szőlőt csak csemegéző közönség ismeri: a Saszla – az egész világon elterjedt. Legnagyobb termőterületeit Franciaországban találjuk. Hozzánk a 19. században került, s ma is hódít. Jó bor is készül(het) belőle. Azok a nemesítők, akik a filoxéra után nekiláttak feltámasztani a magyar szőlőkultúrát, keresztezéseikben szívesen választották fehér vagy piros változatát, s ezeknek számtalan keresztezését más francia fajtákkal.

Saszla-hibrid a Jókai Mór is.

János árnyékában

A Mathiász nevet az érdeklődő laikus közönség is hallhatta már, ismerheti. Mathiász János az első nagy szőlőnemesítő nemzedék óriása. Életútja, szakmai karrierjének részletei ismertek. Ő volt az, aki a kiegyezés évkörében elhagyta Abaúj megyei főispán-titkári állását, hogy fajtagyűteményt hozzon létre Kassa határában, a Rozália-hegyen, 1600 (!) fajtával. Ezt követően előbb *Andrássy Gyula* miniszter százholdas szőlőskői (ma Viničky) szőlőjének vincellerje lett, majd (Tokajt is érintve), a század utolsó évtizedében a Kecskemét határában fekvő Katona-telepre költözött, hogy a filoxéra katasztrófája után itt, a homokon virágoztassa fel a szőlőgyökéretű-rezisztens szőlőoltványok légióját. Összesen mintegy 3700 fajtaeresztést végzett, s ezek közül 50–60 ma is terem, nemcsak itthon, de külföldön is. Néhányat közülük mindenki ismer: a Szőlőskertek királynőjét vagy a Csabagyöngyét. Utóbbi szőlőpárjából az egyik egyébként

ugyancsak az a piros-vörös („szégyenpiros”) bogyós Bronnerstraube, ezzel találkozunk anyaként a Chasselas Jókai Mór fogamzástörténetében.

A János árnyékában élő József-ről viszont nagyon keveset tudunk. Ő is, miként bátyja, s András nevű öccsük, aki 1915-ben, Miskolcon halt meg, Ádámföldön (ma: Mošurov) született, 1852. mácius 12-én. Tanítónak tanult, mesterként Nagymihályra (Michalovec) szegődött, az ott működő elemibe. Hamarosan mint igazgató tűnik fel a címtárakban, s ezzel egy időben, az 1880-as években tanulmányt ír Napsugár mint munkás címmel, aztán 1892-ben egy másik fontos írást is publikál a Tokaj-hegyaljai szőlők rohamos pusztulásáról. Mert szenvedélyes fajtagyűjtő, akár csak a bátyja. Nagymihályi kertjének büszkeségeit áruba is bocsátja. Egy 1899. évi árjegyzékét néhány éve az Axioart árverési portálon kínálták vételre. Sajnos a tétel illusztrációján a felbontás miatt nehezen olvashatóak a betűk és a számok, de az a témánk szempontjából döntő érdekességű tény igen, hogy CSAK muskotály szőlőket hirdet. Huszonegy fehérét, hat vöröset és két feketét. (Ez az árjegyzék egyetlen nagykönyvtárunkban sincs meg, vagy ha mégis, nagyon eldugták.)

Lázár János feltételezi, hogy csak alkalmilag látogatta meg bátyját – akkor lehet, hogy hetekre vagy hónapokra – kertjében, a szőlőtelepen álló házában. S volt bizonyosan, amikor hozott magával Jókai Mór oltványokat. Hiszen megeredtek, s ma egyedül itt tenyészik a fajta, amelyet egyébként idővel az élő gyűjtemény felmérői bátyjának a nevére vettek: több adatbázisban is Mathiasz János nemesítési produkciói közt szerepeltek. Ami pedig tény: egészen biztos,

hogy éppen olyan szorgalmas és tehetséges nemesítő volt – ő is főleg a csemegefajták körében –, mint János. Sorsáról, életútjáról, családjáról, szakmai karrierjéről, haláláról semmi továbbit nem tudunk.

Budai Borpanoráma

Amikor Jókai először látta vendégül svábhelyi kertjében édesanyját, aki Laborfalvi Rózával kötött (első) házasságát keményen ellenezte, a nagyasszony szinte azonnal felfüggesztette elutasító álláspontját. Két konkrét oka is volt erre. Menye éppen szárnyast kopasztott a tornácán, ügyesen demonstrálva, hogy nem csak a megszentelt deszkákon, de a konyha vidékén is helytáll. A másik ok, hogy a szőlőtábla legfelső szintjéről (ezt most a Magyar Madártani és

Természetvédelmi Egyesület épületének keleti homlokzata előtt futó ösvény jelöli ki) nagyszerű kilátás nyílt (s nyílik) Budára és Pestre. Jókai büszkén bemutatta édesanyjának mint birtoka legfőbb attrakcióját, nagy elismerést szerezve: a nagyasszonyt lenyűgözte a látvány. Jókai később meg is festette, mintegy védjegyeként kerti paradicsomának (a Kadarka Kör BUDAI BORPANORÁMÁNAK nevezte el ezt a spektakulumot, a festmény reprodukciója fölé oda is írtuk azon a táblán, amely a kilátó ösvény súlypontját jelöli).

A panoráma-sétány kiépítése – tulajdonképpen mértéktartó tereprendezéssel történő kialakítása – része a Jókai Mór fajta telepítését keretbe foglaló koncepciónak. A korláttal teraszra igazított sétány déli pontjánál egy kiülővel ér majd véget. Lábunk alatt fekszik Kadarkánk Kertje, a Kadarka kör szőlőse, amelynek terméséből 2016-ra már újjászületett a hajdani híres vörös bor, a budai reinkarnációja, az ANNO. A vendégfogadó, bőrkóstolásra is alkalmas vendéglátó teret délről egy sor Jókai-szőlő zárja majd le, pergolára felfuttatva dús lombját.

2017 tavaszán érkeznek meg Kecskemétről Budára az oltványok, hogy a lugasfalat 2018-ban már teljes pompájában élvezhessük, árnyékában borozgatva. Keletről a megszentelt placcot korlát határolja, mintázata Jókai egykori nyaralójának teraszkorlátját imitálja. Terveink szerint egy másik háromméteres korlátszakasz határolja majd a panoráma-sétány hangulatos szakaszát is. ●

